

**Organizacija za evropsku bezbednost i saradnju
MISIJA NA KOSOVU**

Sloboda medija i bezbednost novinara na Kosovu

JUN 2014.

SADRŽAJ

SPISAK SKRAĆENICA	3
PREGLED.....	4
UVOD.....	5
1. MEDIJSKO OKRUŽENJE, PRAVNI OKVIR I MEDIJSKA TELA.....	7
1.1. Medijsko okruženje	7
1.2. Pravni okvir i medijska tela	8
2. PROBLEMI U VEZI SA KRŠENJEM SLOBODE MEDIJA I BEZBEDNOŠĆU NOVINARA	11
2.1. Zastrašivanje, pretnje i nasilje nad novinarima	12
2.2. Finansijski pritisak na medije i novinare	13
2.3. Uticaj privatnog biznisa na novinare	15
ZAKLJUČCI.....	17
PREPORUKE	18

SPISAK SKRAĆENICA

ANEMK	Asocijacija nezavisnih elektronskih medija na Kosovu
APNK	Asocijacija profesionalnih novinara Kosova
BIRN	Balkanska mreža za istraživačko novinarstvo
EK	Evropska komisija
EU	Evropska unija
INRAP	Institut za razvojnu politiku
IOK	Institucija ombudsmana Kosova
KIM	Kosovski institut za medije
KIP	Kosovski institut za pravosuđe
KTV	Kohavision
NKM	Nezavisna komisija za medije
OEBS	Organizaciju za evropsku bezbednost i saradnju
RSF	Reporteri bez granica
RTK	Radio - televizija Kosova
RTV21	Radio- televizija 21
SSS	Savez samostalnih sindikata
SŠK	Savet za štampu Kosova
TSK	Tužilački savet Kosova
UN	Ujedinjene nacije
UNDP	Program Ujedinjenih nacija za razvoj
UNK	Udruženje novinara Kosova
USAID	Američka agencija za međunarodni razvoj

PREGLED

Sveukupna situacija u pogledu slobode izražavanja, slobode medija i bezbednosti novinara na Kosovu predmet je debate i analizira se u brojnim izveštajima koje pripremaju međunarodne i domaće organizacije. Nalazi istraživanja predstavljeni u ovom izveštaju idu u prilog široko prihvaćenom mišljenju da je situacija i dalje osetljiva uprkos nekim poboljšanjima.

Postoji određen stepen doslednosti u izazovima navedenim u tim izveštajima. Glavni izazovi u pogledu slobode medija, koji su na Kosovu konstantni proteklih pet godina, odnose se prvenstveno na vladavinu prava. U poslednjih nekoliko godina usvojeni su ili izmenjeni i dopunjeni ključni zakonski propisi, ali njihova primena i dalje ostaje problem. Postoje izveštaji o tome da je novinarima prećeno, da su zastrašivani, da su bili pod pritiskom, a u nekim slučajevima i da su bili izloženi fizičkim napadima. Sudstvo je do sada bilo sporo u rešavanju takvih predmeta. Zakon o radu se takođe nedovoljno sprovodi, posebno u privatnom sektoru koji predstavlja veći deo medijske scene, a nesigurnost posla među novinarima predstavlja dodatni izazov.

Neke medijske kuće su prvobitno razvijene kroz donatorsku pomoć, ali nisu sve one u skladu sa potrebama tržišta. Odnos sredstava koje vlada potroši na oglašavanje i prihoda iz privatnog sektora asimetričan je u korist privatnog sektora, što je izazvalo ponavljanje tvrdnji o neprimerenom vršenju političkog uticaja na medije preko finansijskih sredstava od oglašavanja. Plate u ovom sektoru nisu konkurentne, a česta promena strukture zaposlenih predstavlja izazov za poslodavce.

U pogledu unutrašnje organizacije novinara i drugih medijskih profesionalaca, većina njih su slabo organizovani, uz dva relativno aktivna udruženja. Relativno često se mogu čuti i tvrdnje o nedovoljnom kredibilitetu. Nema sindikata koji predstavlja medijski sektor u celini ili posebno novinare, sa izuzetkom dva sindikata koji imaju za cilj da zastupaju interese zaposlenih u javnom radio-televizijskom servisu. Stoga nije neobično što se novinarima i medijima preta parnicama i što mnogi predmeti završe na sudu.

Da bi se situacija poboljšala, fokus svih ključnih aktera mora da se prebaci sa zakonodavstva na instrumente odgovorne za njegovu primenu. Postupci u kojima vlada i kompanije u javnom vlasništvu koriste budžet za oglašavanje mora postati u potpunosti transparentan i mora odgovarati gledanosti i tiražu svake medijske kuće koja prima sredstva za oglašavanje iz javnog sektora. Donatorska zajednica takođe treba da preispita svoju politiku kako pružanjem veće podrške medijskom sektoru tako i garantovanjem transparentnog i konkurentnog procesa u raspodeli svojih sredstava. Građansko društvo i sami mediji treba da nastoje da podignu kredibilitet medijskog sektora tako što će više pratiti novinarski rad i forsirati projekte koji povećavaju nivo profesionalizma.

UVOD

Ovaj izveštaj ocenjuje slobodu medija, primenu važećeg zakonskog okvira koji propisuje slobodu izražavanja i slobodu medija, pristup informacijama, zaštitu novinarskih izvora, profesionalne standarde izveštavanja i nivo samocenzure/cenzure u medijima, kao i zastrašivanja i pretnje novinarima. U izveštaju se takođe ocenjuje rad medijskih institucija na zaštiti slobode medija.

Izveštaj zasniva svoju definiciju slobode medija na članu 19 Univerzalne deklaracije Ujedinjenih nacija (UN) o ljudskim pravima, koji propisuje da svako ima pravo na slobodu mišljenja i izražavanja, što podrazumeva i „pravo da ne bude uznemiravan zbog svog mišljenja, kao i pravo da traži, prima i širi obaveštenja i ideje bilo kojim sredstvima i bez obzira na granice“.¹ Ova definicija se takođe odnosi na slobodu medija i u ovom izveštaju se koristi naizmenično kao sinonim za slobodu štampe. U ovom izveštaju smo definiciji slobode štampe dodali definiciju zaštite proširujući je na druge relevantne institucije ili druge nemedijske aktere. Kao takva, nezavisnost medija takođe uključuje odsustvo neposrednog ili posrednog pritiska vlasti ili drugih aktera kroz finansijsku kontrolu, zastrašivanje, nasilje ili druge metode prisile na medije.

Tokom procene navedenog postavljena su dva sveobuhvatna istraživačka pitanja. Pre svega, istraživanje je tražilo odgovor na pitanje koji izazovi i kršenja slobode medija i bezbednosti novinara su prisutni na Kosovu. Drugo, istraživanje ispituje reagovanje na kršenje slobode izražavanja i slobode medija i bezbednosti novinara i izazove u tom pogledu.

Za procenu ovih pitanja koristio se metodološki pristup iz dve faze. Prva faza se sastojala od sistematskog pregleda postojeće literature o medijima na Kosovu u periodu od pet godina, do maja 2013. Prva faza je uključivala analizu primarnih i sekundarnih izvora. Za izbor primarnih izvora, odnosno literature, postojala su dva kriterijuma: doslednost objavljivanja studija, što omogućava da se iz godine u godinu vrši komparativna procena, i kredibilitet metodologije. Zbog nedostatka studija o medijskoj sceni na Kosovu ocenjen je sav materijal koji se odnosio na ova dva kriterijuma. Konačni spisak odabranih izveštaja je: *Nacije u tranziciji* - Freedom House, *Indeks slobode medija* - Reporteri bez granica (RSF), *Izveštaj o ostvarenom napretku* - Evropska komisija (EK), *Indeks održivosti medija* - IREX i izveštaj Instituta za razvoj politike (INRAP).

Podaci dobijeni primarnim istraživanjem sintetizovani su prema sistematskim realnim metodama analize kako bi se procenilo sledeće: postojeći problemi navedeni u izveštajima, predložena rešenja prema dostupnosti, efikasnosti i usvajanju tih rešenja na godišnjoj osnovi i šta je funkcionisalo, a šta nije u rešavanju problema i u kom kontekstu. Zbog nedostatka izvora podataka sekundarni izvori istraživanja izabrani su na osnovu dostupnosti, pre svega da bi se dobio odgovor na drugo istraživačko pitanje ove studije. Ovi izvori su: zvanični statistički podaci Asocijacije profesionalnih novinara Kosova (APNK) o zastrašivanju i pretnjama medijima i novinarima, statistički podaci Kosovskog instituta za pravosuđe (KIP) o krivičnom gonjenju i zvanične reakcije kosovskih institucija i međunarodnih organizacija koje rade na Kosovu, a koje

¹ Član 19 Univerzalne deklaracije Ujedinjenih nacija o ljudskim pravima, <http://www.un.org/en/documents/udhr/index.shtml#a19> (pristupljeno 12. marta 2014).

se bave kršenjem slobode medija. Za procenu ovih podataka takođe je korišćena sistematska realna metoda analize.

Tokom prve faze istraživanja utvrđen je nedostatak u pogledu pristupa svrsi ove studije i njenim istraživačkim pitanjima. Taj nedostatak ogledao se u nepostojanju percepcije, stavova i informacija o mišljenju medijskih profesionalaca na Kosovu o pitanjima kojima se bavi ova studija. Zbog toga je druga faza ovog istraživanja imala za cilj da proceni percepcije i razmišljanja medijskih profesionalaca na Kosovu koristeći dva osnovna načina: fokus grupe i polu-strukturirane neposredne razgovore. Fokus grupa je organizovana kako bi se analizirale pojedinačne percepcije, mišljenja, opšti grupni sporazumi i kolektivno zajedničko razumevanje. Pitanja za fokus grupu su bila pripremljena, ali je moderatorima bila data sloboda da ih prošire ako su to smatrali potrebnim. Obavljeni su lični polu-strukturirani razgovori sa medijskim profesionalcima kako bi se procenili navedeni nedostatak i nalazi prve faze izveštaja.

1. MEDIJSKO OKRUŽENJE, PRAVNI OKVIR I MEDIJSKA TELA

1.1. Medijsko okruženje

Na Kosovu trenutno postoji sedam dnevnih novina: Koha Ditore, Zëri, Kosova Sot, Bota Sot, Tribuna, Lajm, Epoka e Re. Još jedna dnevna novina, Gazeta Express, je 2013. prešla sa štampanog izdanja na internet izdanje. Nema nezavisnih informacija o tačnom broju prodatih primeraka, dok su brojeke o tiražu novina obično napumpane kako bi pokazale veći udeo na tržištu oglašavanja.

Broj dnevnih novina je znatno manji od ukupnog broja elektronskih medija. Trenutno na Kosovu ima 167 licenciranih elektronskih medija, među kojima su 21 TV stanica, 83 radio stanice, 14 kablovskih operatera i 49 pružalaca programskih usluga koji posluju preko kablovskih operatera.² Trenutno ne postoji zvanični registar ili statistički podaci o ukupnom broju štampanih medija na Kosovu pored ovih sedam dnevnih novina.

Od 21 TV stanice, tri pokrivaju celo Kosovo: Javni servis Radio-televizije Kosova (RTK) i radio-televizijske stanice u privatnom vlasništvu – Radio-televizija 21 (RTV21) i Kohavision (KTV). Sa ograničenim auditorijumom – manjim od ukupno 1,8 miliona ljudi³ - tržište oglašavanja je prilično malo, što tako prenaseljenu medijsku scenu čini finansijski neodrživom. Mediji se uglavnom finansiraju putem oglašavanja, sa malim doprinosom od prodaje novina u slučaju štampanih medija. Ne postoje zvanični statistički podaci o stvarnoj veličini tržišta oglašavanja na Kosovu. Novinski tiraž je tiraž koji prijavljuju same novine i ne postoji nezavisni treći izvor da to potvrdi.

Transparentnost u pogledu vlasništva nad medijima na Kosovu i dalje ostaje izazov, iako su vlasnici medija uglavnom poznati. Privatni mediji su registrovani preko Kosovske agencije za registraciju privrednih subjekata,⁴ a imena vlasnika su takođe navedena. Vlasnici su uglavnom poznati kako zbog male veličine tržišta, tako i zbog socijalne interakcije.

Prethodno navedeno se ne odnosi na online medije koji su trenutno uglavnom neuređeni i bez odgovarajuće registracije, tako da su vlasništvo, finansije i ljudski resursi gotovo u potpunosti nepoznati na tržištu online medija.

² Kosovo, Nezavisna komisija za medije, Godišnji izveštaj o radu za 2012. godinu, Prištinë/ Priština, 2013, str. 15 <http://kpm-ks.org/materiale/dokument/1369054659.2327.pdf> (pristupljeno 27. novembra 2013)

³ Kosovo, Zavod za statistiku Kosova, Procena stanovništva na Kosovu 2012, Prishtinë/Priština, 2013, str. 8, [http://esk.rks-gov.net/rekos2011/repository/docs/Estimation% 20of% 20Kosovo% 20Population% 202012.pdf](http://esk.rks-gov.net/rekos2011/repository/docs/Estimation%20of%20Kosovo%20Population%202012.pdf) (pristupljeno 27. novembra 2013. godine)

⁴ Kosovska agencija za registraciju privrednih subjekata, <http://www.arbk.org/sr/Naslovna-Strana> (pristupljeno 30. novembra 2013. godine)

Finansijske poteškoće utiču na plate novinara koje su u potpunosti nekonkurentne u odnosu na ukupan privatni sektor na Kosovu. Zbog toga se mediji bore sa konkurencijom ne samo u privatnom, nego i u javnom sektoru. To značajno utiče na nivo profesionalizma, jer novinari često dolaze i odlaze, a mogućnosti za razvoj ostaju veoma male. Ne postoje konkretni sektorski statistički podaci o trendovima na tržištu rada na Kosovu, ali neki od anketiranih su istakli da postoji vrlo malo novinara koji su ostali u ovoj profesiji u kontinuitetu poslednjih deset godina. Niske plate i sigurnost posla vide se kao glavni razlozi zbog kojih većina ljudi prelazi u druge sektore, često nevezane za rad novinara.

1.2. Pravni okvir i medijska tela

Pravni okvir i tela koja se bave pitanjima medija imaju za cilj da zaštite integritet novinara i medija od političkog uplitanja i vlasničkih interesa i na taj način doprinesu slobodnom, etičkom i profesionalnom izveštavanju.⁵ Međutim, uspešna primena zakona zavisi od institucija zaduženih za sprovođenje zakona. Na Kosovu, institucije kao što su pravosuđe i policija imaju malo iskustva u radu sa savremenim medijskim propisima. S druge strane, medijska regulatorna i samoregulatorna tela, Savet za štampu Kosova (SŠK) i Nezavisna komisija za medije (NKM) nemaju dovoljno kapaciteta za primenu svojih propisa koji se odnose na medije.⁶ Posledica toga je da često nedostaje efikasna primena, uprkos postojanju mehanizama i zakonskih propisa za zaštitu slobode izražavanja generalno i novinara posebno.

Zakon o RTK usvojen 2012. omogućava u principu javnom servisu da zaštiti svoju uređivačku nezavisnost i javnu odgovornost.⁷ Međutim, RTK će se i dalje finansirati neposredno iz kosovskog budžeta do 2015, tako da je zabrinutost u pogledu političkog uticaja i dalje prisutna.

Elektronske medije uređuje NKM - nezavisna institucija koju je osnovala Skupština Kosova⁸ i koja je odgovorna za upravljanje i nadgledanje frekvencija za emitovanje. NKM je takođe zadužena za izdavanje licenci elektronskim medijima, izradu, usvajanje i sprovođenje propisa za ove medije i nadgledanje njihove primene. U tu svrhu, NKM prati da li elektronski mediji krše propise i prihvata žalbe trećih strana za takve prekršaje. Procenu ovih žalbi vrši Komisija NKM koju imenuje Skupština Kosova. Štampani mediji i njihovi portali na internetu uređuju se preko SŠK, samo-regulatornog tela koje sprovodi KŠK⁹ i etičke standarde i koji funkcioniše u skladu sa svojim vlastitim statutom.¹⁰ U sastavu SŠK nalaze se glavni urednici kosovskih štampanih medija ili njihovi predstavnici i tri nezavisna člana. Iako je uspešan u rešavanju i odgovaranju na

⁵ Evropska komisija, Kratka studija evropske praktične politike, implikacije politika MEDIADDEM, istraživačkog projekta, u oblasti medijske politike, za slobodu i nezavisnost medija, koji finansira EU u 14 zemalja, jun 2011, str. 5. http://ec.europa.eu/research/social-sciences/pdf/policy-briefs-mediadem_en.pdf (pristupljeno 27. novembra 2013. godine)

⁶ Qavdarbasha, Sh. „Stanje medija na Kosovu 2012“, Prishtinë/Priština, 2012.

⁷ Zakon br. 04/L-046 o Radio-televiziji Kosova, 27. april 2012.

⁸ Zakon br. 04/L-044 o Nezavisnoj komisiji za medije, 5. april 2012.

⁹ Kodeks za štampu Kosova, http://presscouncil-ks.org/repository/docs/Press_Code_for_Kosovo-ser.pdf (pristupljeno 25. marta 2014. godine)

¹⁰ SŠK, „Statut Saveta za štampu Kosova“ (Prishtinë/Priština 31. januar 2009. godine) http://www.presscouncil-ks.org/repository/docs/Statut_SPMK_srbski_final.pdf (pristupljeno 27. novembra 2013. godine)

sve žalbe, SŠK nema dovoljno osoblja i suočava se stalnim problemima oko finansiranja.¹¹ To utiče na sposobnost SŠK da dopre do javnosti.

Novi Zakon o NKM¹² dobio je pohvale od institucija, kao što je Kancelarija Evropske unije (EU) na Kosovu, jer je u skladu sa međunarodnim standardima.¹³ Međutim, rad emitera uređen je uglavnom podzakonskim aktima koje je doneo NKM i malo je toga učinjeno na njihovom unapređivanju i ažuriranju.

Misija Organizacije za evropsku bezbednost i saradnju (OEBS) na Kosovu¹⁴ i Kancelarija EU na Kosovu pozdravile su usvajanje Zakona o RTK. Ovaj zakon, prema Kancelariji, nudi dobar pravni osnov kojim se osigurava funkcionisanje ove institucije koja bi služila interesima građana Kosova, a da pri tom ne trpi politički uticaj i radi u skladu sa najboljim praksama EU.

Postoje dva udruženja novinara koja su aktivna, Udruženje novinara Kosova (UNK) i APNK. Ove dve organizacije imaju sličnu ulogu u zastupanju prava novinara, davanju doprinosa unapređivanju etike i profesionalnosti i reagovanju na razne pretnje uperene protiv slobode medija ili integriteta novinara, između ostalih dužnosti. Skupština APNK zasniva se na članstvu i ona bira sopstvene organe uprave, a čini je oko 240 novinara članova, dok za UNK ne postoje precizni podaci o članstvu.

Kosovski institut za medije (KIM) je organizacija koja ima za cilj da unapredi stepen profesionalnosti u medijima. Prema informacijama na njenoj internet stranici, KIM je neprofitna nevladina organizacija, zamišljena kao centar za obuku i zastupanje u medijskom sektoru na Kosovu, i osnovana je na zahtev kosovskih medijskih kuća kako bi služila njihovim potrebama.

Asocijacija nezavisnih elektronskih medija Kosova (ANEMK) predstavlja većinu elektronskih medija na Kosovu i tesno saraduje sa NKM. Njena aktivnost slična je aktivnosti drugih asocijacija, mada je ona trenutno preokupirana pitanjima u vezi sa prelaskom na digitalnu zemaljsku mrežu na Kosovu.

Ne postoji veći sindikat koji zastupa opšte interese novinara na Kosovu. Postoje dva sindikata zaposlenih u RTK, Sindikat radnika RTK i Nezavisni sindikat RTK, a određeno zastupanje realizuje se preko Saveza samostalnih sindikata (SSS). Međutim, ne postoji institucija koja se isključivo i na organizovan način bavi zaštitom radnih prava novinara i/ili medijskih profesionalaca na Kosovu.

¹¹ Nehat Islami, predsedavajući, Savet za štampu Kosova, lično obavljen razgovor, Prishtinë/Priština, juli 2013.

¹² Zakon br. 04/L-044 o Nezavisnoj komisiji za medije, 5. april 2012.

¹³ Kancelarija EU na Kosovu, „Kancelarija EU na Kosovu pozdravlja usvajanje Zakona o RTK i Zakona o NKM“. (Kancelarija EU na Kosovu, 29. mart 2012. godine). http://eeas.europa.eu/delegations/kosovo/press_corner/all_news/news/2012/29032012_sr.htm (pristupljeno 27. novembra 2013. godine).

¹⁴ Misija OEBS-a na Kosovu pozdravlja novo zakonodavstvo o javnom medijskom servisu (Prishtinë/Priština, 13. april 2012. godine), <http://www.osce.org/sr/kosovo/89690> (pristupljeno 25. marta 2014. godine).

Pravnim okvirom Kosova garantuje se sloboda izražavanja i sloboda medija, čime se obezbeđuje stabilna osnova za zaštitu ovih prava i sloboda. Ovo, međutim, ne znači da se garantuje sprovođenje određenih zakona i zaštitnih mera predviđenih ovim okvirom.

Kada se radi o donošenju zakona, može se reći da se ostvaruje napredak. Najvažnije što se dogodilo jeste da kleveta i uvreda više ne predstavljaju krivično delo i tretiraju se samo kao parnični predmeti. Postoji Zakon o zabrani klevete i uvrede¹⁵ kojim se uređuje građansko-pravna odgovornost za klevetu i uvredu. Za razliku od Privremenog krivičnog zakona Kosova¹⁶, kojim je bila propisana i kazna zatvora za one koji počine klevetu ili uvredu, novim Krivičnim zakonikom, usvojenim 2012. godine¹⁷, nisu propisana takva krivična dela. U novom zakoniku takođe su postojala dva sporna člana: član 37 o krivičnoj odgovornosti medija (glavnih urednika, izdavača, štamparija i proizvođača), i član 38 o zaštiti izvora informacija. Nakon energične reakcije i kampanje medija, građanskog društva i nekih poslanika Skupštine Kosova, kao i zajedničkog zalaganja zainteresovanih međunarodnih činilaca, uključujući Misiju OEBS-a na Kosovu, ova dva člana su potpuno izbrisana¹⁸ iz Krivičnog zakonika, a 1. avgusta 2013. usvojen je novi Zakon o zaštiti novinarskih izvora¹⁹.

Zakon o uvidu u službena dokumenta usvojen je 2010.²⁰ Studija koju je sprovedla Balkanska mreža za istraživačko novinarstvo (BIRN) u vezi sa sprovođenjem ovog zakona u 2012. godini²¹ pokazuje da su sva ministarstva imenovala službenike koji će se baviti upravo zahtevima za uvid u službena dokumenta. Reagovanje relevantnih institucija smatra se poboljšanim u odnosu na prethodne godine, uprkos pritužbama medija i građanskog društva da procedure koje slede nisu dovoljno jasne ili regulisane podzakonskim aktima. Stalni problem nerešenih pravnih predmeta značajno utiče na sudove koji se bave slučajevima uskraćivanja prava na uvid u javna dokumenta. Kancelarija za informisanje, u sklopu Kabineta premijera, je jula 2013. godine, u saradnji sa Nemačkom organizacijom za međunarodnu saradnju (GIZ), predstavila publikaciju u kojoj se daje kratak pregled svih zakonskih i podzakonskih akata koji se odnose na sprovođenje

¹⁵ Zakon br. 02/L-65 o zabrani klevete i uvrede, proglašen Uredbom UNMIK-a br. 2007/13;

¹⁶ Članovi 187 (Uvreda) i 188 (Kleveta), Privremeni krivični zakon Kosova, proglašen Uredbom UNMIK-a br. 2003/25, 6. jul 2003, uz kasnije izmene;

¹⁷ Krivični zakonik Kosova br. 04/L-082, 13. jul 2012, koji je izmenjen i dopunjen 9. novembra 2012. Zakonom br. 04/L-129;

¹⁸ Zakon br. 04/L-129 o izmenama i dopunama Krivičnog zakonika Kosova br. 04/L-082, od 9. novembra 2012. Ovim zakonom izbrisani su članovi 37, 38 i 39 Krivičnog zakonika Kosova;

¹⁹ Zakon o zaštiti novinarskih izvora,

<http://www.kuvendikosoves.org/common/docs/ligjet/Zakon%20o%20zastitu%20izvora%20u%20novinarstvu.pdf> (pristupljeno 25. marta 2014).

²⁰ Zakon o uvidu u javna dokumenta <http://www.kuvendikosoves.org/common/docs/ligjet/2010-215-ser.pdf> (pristupljeno 25. marta 2014).

²¹ Balkanska mreža za istraživačko novinarstvo, „Shteti 30% i qasshëm për qytetarët“ (Prishtinë/Priština, 31. oktobar 2013).

http://gazetajnk.com/repository/docs/Raporti_per_qasje_ne_dokumente_publike_final_40191_779858.pdf (pristupljeno 27. novembra 2013).

Zakona o uvidu u javna dokumenta i to se smatra značajnim korakom u razjašnjavanju procedura.²²

Međutim, uprkos tome što je na snazi novi zakon, njegova primena i poštovanje i dalje su problematični. Sudije i tužioci na Kosovu često nisu dovoljno sposobni da tumače nove zakone i propise. Uz to, Kosovski institut za pravosuđe (KIP), zadužen za edukaciju pravosudnog osoblja, suočava se sa ozbiljnim problemima da ide u korak sa zakonodavstvom koje se stalno menja i proširuje. Slučajevi koji se tiču prava medija i slobode izražavanja zahtevaju izrazito poznavanje materije, i prilikom njihovog procesuiranja uvek se mora uspostaviti ravnoteža sa drugim pravima, kao što su pravo na privatnost ili na lični integritet. KIP trenutno nema nikakav program kojim bi se poboljšala sposobnost sudija i tužilaca da rešavaju takve slučajeve.

2. PROBLEMI U VEZI SA KRŠENJEM SLOBODE MEDIJA I BEZBEDNOŠĆU NOVINARA

Analiza izabranih izveštaja²³ pokazuje da je stanje u pogledu slobode medija i bezbednosti novinara generalno ostalo na istom nivou u proteklih pet godina. U izveštajima koji se bave rangiranjem, kao što su oni koje su objavili *Freedom House*, *IREX Media* i *RSF*, Kosovo je uglavnom zauzimalo isto mesto.²⁴ *Freedom House* i dalje klasifikuje Kosovo kao „delimično slobodno“, a nakon oporavka od većeg pada 2010. godine, rang lista *RSF*-a je i dalje slična, uz napredak od pet mesta od 2012. godine.²⁵ Obe ove organizacije su u nekoliko navrata 2012. godine reagovala da zaštite slobodu izražavanja i integritet novinara na Kosovu, pozivajući institucije da istraže pretnje upućene novinarima i apelujući na Skupštinu Kosova da zaštiti slobodu izražavanja preispitivanjem spornih odredbi zakona.²⁶

U izveštajima EK o ostvarenom napretku iznosi se kritički stav u pogledu slobode medija i bezbednosti novinara u periodu od 2009. do 2012. godine, gde se navodi da sloboda izražavanja nije u potpunosti garantovana, da relevantni institucionalni okvir nije operativan i da slučajevi političkog zastrašivanja zahtevaju odlučnije mere kosovskih institucija.²⁷ U izveštajima EK o

²² Kajtazi, B. „Përmbledhje legjislacioni për të drejtën e qasjes në dokumente publike“, Prishtinë/Priština, 2012. *Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit (GIZ)*, http://www.kryeministri-ks.net/repository/docs/I_PERMBLEDHJE_LEGJISLACIONI_PER_TE_DREJTEN_E_QASJES_NE_DOKU.pdf

²³ *IREX*, Indeks održivosti medija za Evropu i Evroaziju (2002 – 2013). *Freedom House*, Sloboda štampe (2002 – 2013). *Freedom House*, Nacije u tranziciji (2003 – 2013). Reporteri bez granica, Svetski indeks slobode štampe (2005 – 2014).

²⁴ *Qavdarbasha, Sh.* „Stanje medija na Kosovu 2012“, Prishtinë/Priština, 2012.

²⁵ Reporteri bez granica, „Napadi na medijske kancelarije“, 20. jul 2012. <https://en.rsf.org/kosovo-attacks-on-media-offices-20-07-2012.43076.html> (pristupljeno 24. marta 2014).

²⁶ *Freedom House*, „Kosovski parlament mora da zaštiti slobodu izražavanja tokom revizije Krivičnog zakonika“, Vašington, 14. jun 2012. http://www.freedomhouse.org/article/kosovo%E2%80%99s-parliament-must-protect-freedom-expression-revising-criminal-code#.UzA5N_nxrVA (pristupljeno 24. marta 2014).

²⁷ Evropska komisija, Izveštaji o napretku Kosova. Brisel (2009 – 2013).

ostvarenom napretku iz poslednjih nekoliko godina uočen je samo ograničeni napredak, pri čemu se napominju nerešena pitanja u vezi sa održivim finansiranjem RTK i njegovom kasnijom uređivačkom nezavisnošću. Izveštaji čak iznose i veće kritike u vezi sa pitanjima koja se odnose na pritisak na novinare, navodeći optužbe protiv novinara i pretnje novinarima, naročito onima koji se bave istraživačkim novinarstvom. U izveštajima EK o ostvarenom napretku podseća se da je sloboda medija garantovana zakonom i poziva se na više rada na terenu, kao što su istrage i sudsko procesuiranje fizičkih napada na novinare, i na promene Krivičnog zakonika u vezi sa krivičnom odgovornošću medija i zaštitom novinarskih izvora.

Institucija ombudsmana Kosova (IOK) takođe je pozvala institucije da omoguće bolji uvid u službena dokumenta, da obezbede odgovarajuće finansiranje RTK i NKM kako bi se omogućilo njihovo efikasno funkcionisanje ili da reše pitanja u vezi sa spornim odredbama o kleveti u građanskom postupku i slobodi medija u pravnom okviru. Treba spomenuti da je OEBS u februaru 2013. godine podržao javnu raspravu Odbora Skupštine Kosova za ljudska prava, rodnu ravnopravnost, nestala lica i peticije, gde se razgovaralo o preporukama iz izveštaja ombudsmana. Pored žalbi raznih novinara u vezi sa napadima, pretnjama i zastrašivanjem, u ovom izveštaju je utvrđeno da je jedan od glavnih problema nedovoljna komunikacija između predstavnika medija i ombudsmana.

OEBS je takođe i dalje aktivno angažovan na unapređivanju stanja u pogledu slobode izražavanja i slobode medija na Kosovu. OEBS i dalje stavlja naglasak na razvoj lokalnih štampanih i elektronskih medija, kroz svoj rad sa medijskim regulatornim i samoregulatornim telima, i nastavlja da poboljšava regionalnu saradnju između novinara i samih medija. Pored toga, OEBS se aktivno zalaže za zaštitu prava novinara pozivajući na preduzimanje mera u vezi sa pretnjama i dajući doprinos razvijanju efikasnih mehanizama pravne zaštite u vezi sa slobodom medija i bezbednošću novinara.

2.1. Zastrašivanje, pretnje i nasilje nad novinarima

Zastrašivanje, pretnje i nasilje nad novinarima, kao i slabo sudsko procesuiranje počinitelaca, i dalje predstavlja ozbiljan problem za slobodu medija na Kosovu. APNK je naveo da je 2011. godine bilo 27 slučajeva napada, uz 7 pretnji i 9 nasilnih napada na novinare, od kojih nijedan nije bio sudski procesuiran, dok je za 2012. godinu naveo da je bilo 24 slučaja, uz 10 pretnji i 5 nasilnih napada.²⁸

APNK je 2010. godine reagovao tako što je javno izneo slučajeve generalnog mešanja u rad medija u 32 slučaja, 2011. godine u 27 slučaja i 2012. godine u 25 slučaja.²⁹ Policija i sudstvo na Kosovu raspolažu samo ukupnim brojem slučajeva zastrašivanja, bez mogućnosti raščlanjivanja na osnovu prirode slučaja kao što su, između ostalog, napad na novinara, privatna lica ili pretnja upućena jednim ili drugima.³⁰ Međutim, APNK navodi da uprkos smanjenju ukupnog broja

²⁸ Asocijacija profesionalnih novinara Kosova, Statistika mešanja u rad novinara (2011. i 2012).

²⁹ U izveštaju APNK koji obuhvata period od januara do decembra 2012. godine takođe se daje pregled slučajeva na koje ova organizacija reaguje i pretnji sa kojima se novinari suočavaju prema informacijama koje su izneli.

³⁰ Kosovska policija, Godišnji izveštaj za 2012. godinu, Prishtinë/Priština, 2012, str. 11.

prijavljenih slučajeva, slučajevi zabeleženi 2011. godine ukazuju na povećanje broja fizičkih napada.³¹ Podaci kojima raspolaže APNK, koji se odnose na slučajeve uplitanja u rad medija, već godinama su sporadični i neusklađeni i u pogledu metodologije prikupljanja i klasifikacije, pa prema tome ne postoji sadržajno poređenje iz godine u godinu.³² S druge strane, APNK je zabeležio slučajeve napada na novinare od strane policije tokom javnih dešavanja.

Zvanična evidencija Tužilačkog saveta Kosova (TSK) pokazuje da se broj sudski procesuiranih slučajeva generalnog zastrašivanja lica u poslednje tri godine nije značajno promenio, i da iznosi oko 1.300 godišnje. Međutim, tužioci tvrde da novinari takođe mogu da računaju na povlašćeni tretman kada ih zastrašuju, uprkos činjenici da zakon ne pravi razliku između njih i bilo kog drugog lica.³³ Prema kancelariji tužilaštva, slučajevima koji se odnose na novinare daje se sličan prioritet kao slučajevima zastrašivanja zvaničnika na dužnosti zbog posebne prirode njihovog posla.³⁴ Uprkos tome što navode da se slučajevi nasilja i zastrašivanja sudski procesuiraju, stav je novinara da službenici policije i tužilaštva od njih traže da pretnje prijave kao pretnje po ličnoj a ne profesionalnoj osnovi.³⁵ Uz to, ne postoji zvanična statistika koja ukazuje na efikasnost sudskog procesuiranja slučajeva nasilja nad novinarima ili zastrašivanja novinara.

2.2. Finansijski pritisak na medije i novinare

Premda pretnje i zastrašivanje i dalje predstavljaju ozbiljan problem, profesionalno medijsko osoblje takođe doživljava kako direktne tako i indirektne vidove finansijskog pritiska.³⁶ Oglašavanje i vladino finansiranje dva su vida indirektnog pritiska koji se koriste radi sprovođenja kontrole nad medijima.³⁷ Nepostojanje stalnih, nezavisnih i pouzdanih podataka o gledanosti i tiražu novina dovodi do problema kako za oglašivače tako i za proizvođače medijskog programa. Na Kosovu ne postoje ova tri ključna mehanizma odlučivanja za medije u razvijenim tržištima. Bez ovih podataka ne postoji logički način da se oglašivači opredele za medijske kuće sa određenim auditorijumom, što rezultira malom vrednošću za njihovo ulaganje i slabim podsticajem za stalno oglašavanje. S druge strane, mediji ne mogu svom auditorijumu da pruže usluge na najefikasniji način, pa stoga svoj potencijal za ostvarivanje dobiti ne dovode do maksimuma i, isto tako, propuštaju prilike da smanje nezainteresovanost i nezadovoljstvo korisnika. Ovakav ambijent omogućava javnim institucijama da finansijska sredstva za

³¹ Program Ujedinjenih nacija za razvoj (*UNDP*), Američka agencija za međunarodni razvoj (*USAID*), Asocijacija profesionalnih novinara Kosova, „Akcioni dokument o udruživanju profesionalnih novinara na Kosovu“, (Prishtinë/Priština, 29. mart 2013). http://www.apjk.org/repository/docs/Action_Papers%20Ang.pdf (pristupljeno 27 novembar 2013).

³² Brahim Sadriu, službenik za informisanje, Kosovska policija, lično obavljen razgovor, Prishtinë/Priština, jul 2013.

³³ Imer Beka, glavni tužilac, Osnovno tužilaštvo u Prishtinë/Prištini, lično obavljen razgovor, Prishtinë/Priština, jul 2013.

³⁴ Ibid; Hamdi Ibrahim, predsednik, Osnovni sud u Prishtinë/Prištini, lično obavljen razgovor, Prishtinë/Priština, jul 2013.

³⁵ Percepcija novinara o slobodi izražavanja i medija (20. avgust 2013), Prishtinë/Priština. Učesnici: nepoznati [fokus grupa]

³⁶ Anonimni novinar, lično obavljen razgovor, Prishtinë/Priština, jul 2013.

³⁷ IREX, „Indeks održivosti medija 2013“. Vašington, 2013, str. 75, <http://www.irex.org/sites/default/files/u115/Europe%20%26%20Eurasia%20MSI%202013.pdf>; OEBS. „Tiraž i politizacija štampanih medija na Kosovu“, Prishtinë/Priština, 2010, <http://www.osce.org/sr/kosovo/67792>

oglašavanje koja imaju na raspolaganju, koliko god mala bila, koriste tako da prednost daju uslužnijim medijima. Pored toga, oglašivačima se nude slabi ili nikakvi podsticaji da medijsku kuću izaberu zbog profesionalnosti i broja gledalaca, slušalaca ili čitalaca.

Kada se suoče s pretnjama i zastrašivanjem novinari nemaju mnogo izbora kako da se odupru pritisku. Uzrok tome je, pre svega, velika nesigurnost posla, što podrazumeva produženo radno vreme, niske i nesigurne plate i nedostatak stručnog usavršavanja i radnih ugovora. Svi osim dvoje novinara, sa kojima smo razgovarali u okviru fokus grupe od osmoro novinara, rekli su da su iskusili pretnje i zastrašivanja od javnih službenika i/ili javnih ili privatnih preduzeća. Ovi pritisci navodno dolaze u formi telefonskih poziva, elektronske pošte ili neposredne komunikacije – kako pre objavljivanja informacija, u pokušaju da se objavljivanje spreči, tako i posle objavljivanja, kao pokušaj da se spreči dalje objavljivanje. Dvoje novinara, koji nisu iskusili pritiske na svojim trenutnim radnim mestima, rade za međunarodne medijske organizacije ali su oboje rekli i da su iskusili zastrašivanje tokom ranije karijere, dok su radili u lokalnim medijima na Kosovu. Pored toga, bili su veoma svesni pritisaka sa kojima se suočavaju njihove kolege.

Bilo je sledećih primera vršenja pritiska: telefonski pozivi poslanika u Skupštini Kosova koji su izražavali svoje nezadovoljstvo objavljenim prilogom³⁸; dekan univerziteta dolazi u redakciju dnevnika *Koha Ditore* i glasno preti osoblju nasiljem zbog objavljenog članka, a ne snosi nikakve posledice niti je suspendovan sa svog vodećeg položaja na univerzitetu³⁹; direktne pretnje telefonom i elektronskom poštom novinarima i njihovim porodicama, ponekad i poimenično; pretnje iz preduzeća da će prestati sa oglašavanjem ako se nastavi sa pisanjem o određenoj temi, kao i situacije u kojima su preduzeća zaista prestala da oglašavaju zbog konkretnih priloga.⁴⁰

Kosovske institucije preduzimaju malo aktivnosti za rešavanje ovakvih izazova u slobodi medija. Posledica toga je atmosfera u kojoj novinari imaju malo alternativa, osim da podlegnu političkom ili ekonomskom pritisku, koja daje podsticaj bogatim i moćnima da nastave ovakvu praksu, šireći krug moći i kontrole nad medijima. Nesigurnost posla i niske plate stvaraju okruženje u kojem mnogi novinari mogu da osećaju, s pravom ili pogrešno, da je napraviti priču, sačuvati posao i primiti platu - važnije od integriteta priče ili snage etičkog izveštavanja.⁴¹ Skoro svi ispitani medijski profesionalci navode lošu primenu zakona o radu u medijskoj industriji kao jedan od glavnih uzroka izazova sa kojima se suočavaju novinari na Kosovu. Osim toga, pomenuti medijski profesionalci se, takođe, jednoglasno slažu da vrlo niski profesionalni standardi loše utiču na medije na Kosovu. Nizak standard profesionalizma novinara rezultat je slabog usavršavanja, lošeg obrazovanja i slabih podsticaja za razvoj i rad na višem nivou. Ovo utiče na kredibilitet, a samim tim i na čitanost, finansiranje i nivo poslovne konkurencije u novinarskoj industriji. Izdavaštvo koje nema profesionalne standarde, sa svim pratećim

³⁸ Isto.

³⁹ Agron Bajrami, glavni i odgovorni urednik, *Koha Ditore*, lično obavljen razgovor, Prishtinë/Priština, juli 2013.

⁴⁰ Arbana Xhara, urednica, *Zeri*, lično obavljen razgovor, Prishtinë/Priština, juli 2013.

⁴¹ Mišljenje novinara o slobodi izražavanja i medija (20. avgust 2013), Prishtinë/Priština. Učesnici: anonimni [Fokus grupa]

pogodnostima, ima i manje šanse da prida važnost stvaranju okruženja u kojem novinari mogu da se razvijaju i napreduju, pa čak i okruženja u kom se pravilno primenjuje zakon o radu.

Mala površina i broj stanovnika na Kosovu, zajedno sa velikim procentom zaposlenih u javnom sektoru, stvara malu zajednicu radnih ljudi koji su vezani za jednog poslodavca - vladu – da bi mogli da prežive. U takvom okruženju uspeva političko zastrašivanje.⁴² U čvrsto povezanim zajednicama gde posao u upravnom sektoru utiče na veliki broj porodica, bilo koji moćan političar ili biznismen povezan sa nekom političkom strankom ima moć da preti novinaru - ne samo zbog posla koji taj novinar obavlja, nego i zbog posla kojim se bavi neki član njegove porodice. Bar jedan od ispitanih novinara naveo je konkretan slučaj kada je opštinska uprava, koja je bila tema jednog od njegovih istraživačkih izveštaja, pretila članu njegove porodice oduzimanjem dozvole za gradnju kuće u kojoj taj novinar nije ni planirao da boravi.⁴³

2.3. Uticaj privatnog biznisa na novinare

Ekonomija na Kosovu razvija se nesrazmerno, pri čemu se neki sektori razvijaju mnogo više od drugih. Sektori bankarstva i telekomunikacija su na čelu liste. Zbog prirode ovih poslova i agresivne konkurencije stvorene unutar svakog od dva sektora, potpuno je prirodno da se oni u velikoj meri oslanjaju na oglašavanje kako bi održali i proširili bazu svojih klijenata. Posledica toga je da su oni daleko najveći oglašivači u privatnom sektoru. Posebno banke, ali u velikoj meri i telekomunikacijske kompanije, retko su predmet kritike u medijima. Jedan od direktora u velikoj banci koja posluje na međunarodnom nivou opisao je jednostavnu strategiju koja se pokazala uspešnom posle trošenja vremena, novca i truda na tradicionalne odnose sa javnošću: banka jednostavno povećava prostor za oglašavanje u određenoj medijskoj kući u određenom periodu, pažljivo ih rotirajući, tako da svi budu zadovoljni.

Oglašavanje je svakako moćno sredstvo kontrole medija, ali pokazalo se da u slučaju jedne kompanije ni to nije bilo dovoljno. Slučaj kablovskog operatera IPKO protiv KOHA Media Group bio je zabrinjavajući zbog niza etičkih problema, pritisaka i manjkavosti zakona. Sukob između dve kompanije započeo je daleko od javnosti, dok su pregovarale o naknadi za reemitovanje programa KTV, koja je u vlasništvu KOHA grupe. Nakon propalih pregovora obe kompanije su počele sa prljavim kampanjama, kada je IPKO optužio KOHA grupu za ucenjivanje. Kao odgovor, KOHA je objavila prilog o istrazi IPKO-ve matične kompanije u Sloveniji u vezi sa kupovinom IPKO još 2007. godine. Sukob je eskalirao kad je IPKO odlučio da program KTV prebaci sa kanala 3 na kanal 83, na platformi koja ne dozvoljava korisniku da promeni listu i numeraciju televizijskih kanala.⁴⁴ Medijska udruženja su reagovala na ovaj spor ne zauzimajući stranu, nego su uglavnom insistirala da popis kanala treba da reguliše NKM, a ne da to bude diskreciono pravo kablovskih operatera.⁴⁵ Međutim, pozicioniranje TV kanala u

⁴² Agron Bajrami, glavni i odgovorni urednik, *Koha Ditore*, lično obavljen razgovor, Prishtinë/Priština, juli 2013; Besa Luci, glavna i odgovorna urednica, Kosovo 2.0, lično obavljen razgovor, Prishtinë/Priština, juli 2013.

⁴³ Anonimni novinar, lično obavljen razgovor. Prishtinë/Priština, juli 2013

⁴⁴ Donjetë Hoxha, „KPM: Ipko Shkelje me KTV- në“ (srpski: IPKO u sukobu sa KTV), *Gazeta JNK*, 12. april 2013 - <http://gazetajnk.com/?cid=1,1018,5284>

⁴⁵ Ibid.

kablovskom sistemu ne reguliše NKM. KTV se još uvek vodi na kanalu 83, a više nije bilo ni izveštavanja o slučaju matične kompanije IPKO iz Slovenije.

Ovi događaji su delimično uzrokovani osnovnim problemom nedostatka znatnijeg tržišta oglašavanja. Malo tržište oglašavanja dovodi medije u poziciju da se nadmeću za nekoliko velikih oglašivača, kao što su pružaoci telekomunikacijskih usluga, koji u nekim slučajevima imaju prava reemitovanja za televizijske emitere. Zbog toga su oglašivači u poziciji da izvrše pritisak na medije, te je u slučaju velikih oglašivača sa pravom reemitovanja taj pritisak dvostruk, jer mogu da smanje prihode, istovremeno sprečavajući medije da dođu do svoje publike. Ovaj problem dodatno pogoršava preopterećeno pravosuđe, koje nije u mogućnosti da brzo rešava sudske slučajeve između poslovnih subjekata. To je štetno za medije koji zbog svojih ograničenih finansijskih mogućnosti uglavnom ne mogu da priušte sebi da vode sudske procese koji mogu trajati godinama. Konačno, nedostatak odgovarajućeg pravnog okvira koji reguliše prava i odgovornosti elektronskih medija i kablovskih operatera, ali i prodavaca, stavlja medije u još nepovoljniji položaj u odnosu na druga preduzeća. Zbog svega toga od ključnog značaja je uspostavljanje odgovarajućeg zakonskog okvira i efikasnih mehanizama izvršenja ugovornih obaveza.

ZAKLJUČCI

Tema slobode medija na Kosovu i dalje je izvor javne rasprave. Iako se čini da postoji spremnost javnih institucija da se uhvate u koštac sa izazovima u pogledu slobode medija identifikovanim u ovom izveštaju, koja se najbolje ogleda u revnosti usvajanja novih zakona, novinari su i dalje ugroženi. Iako fokus grupe ukazuju na to da se novinari osećaju približno jednako sigurni kao i pripadnici drugih profesija, bavljenje njihovom profesijom je i dalje uzrok napada.

Bez obzira na to, predstavnici sektora vladavine prava, kao što su policija i tužilaštvo, tvrde da aktivno procesuiraju slučajeve nasilja nad novinarima. Međutim, podaci koji bi potvrdili ove izjave nisu dostupni. S druge strane, relativno nov pravni i regulatorni okvir ukazuje na to da tužioc i sudije tek treba da razviju kapacitete i razumevanje tih novih okvira kako bi ih pravilno primenjivali.

Problem sa sposobnošću sudija i tužilaca da sprovede propise o medijima zajednički je i širokom spektru javnih institucija, s obzirom da je sprovođenje medijskih zakona nezadovoljavajuće. Najveći izazov i dalje je Zakon o uvidu u javna dokumenta, za koga i novinari i mediji i organizacije građanskog društva tvrde da se ne sprovodi.⁴⁶ Stoga je jasno da samo postojanje zakona ne doprinosi stvarnom poboljšanju na terenu.

Kao posledica toga, mediji i novinari su i dalje u značajno nepovoljnijem finansijskom položaju u odnosu na ono što bi bilo optimalno za osiguravanje profesionalnog radnog okruženja i nezavisnog i profesionalnog novinarstva. Zbog malog tržišta oglašavanja i nedostatka merenja gledanosti, slušanosti i čitanosti od strane medija, prihodi su i dalje ograničeni. Pored toga, prihodi od oglašavanja javnih institucija i dalje se koriste za favorizovanje medija naklonjenih vladi. Ovaj nedostatak opštih prihoda utiče na vlasnike medija, a osnovne plate novinara ostaju daleko ispod proseka, kao i šanse za razvoj karijere. Zbog nemogućnosti napredovanja, boljih plata u javnom i privatnom sektoru i nepostojanja podsticaja za lojalnost poslodavcima, prelazak novinara iz jednog sektora u drugi i dalje je izuzetno visok.⁴⁷ Ovi prelasci ispoljavaju se kako unutar medijskog sektora, tako i u prelasku novinara iz sektora medija u druga područja.

Pored toga, novinarstvo na Kosovu i dalje je podložno pretnjama i nasilju. Uprkos tome što novinari i udruženja novinara prijavljuju manje slučajeva pretnji i nasilja, ovi problemi i dalje postoje. S druge strane, pravosuđe i dalje nema kapaciteta za sprovođenje medijske regulative i propisa o zaštiti novinara. Zbog toga je broj procesuiranih slučajeva zastrašivanja i pretnji upućenih novinarima i dalje nizak, što ostavlja prostor za dodatni pritisak na novinare. Malo tržište oglašavanja i ograničeni kapaciteti privatnih medija takođe utiču na rad tih medija. U situaciji kad na Kosovu postoji samo nekoliko velikih oglašivača, vlasnici preduzeća sa najvećim tržištima oglašavanja u poziciji su da vrše pritisak na medije tako što im smanjuju budžet za

⁴⁶ Zakon o uvidu u službena dokumenta se ne poštuje (Ligji për qasje në dokumente Zyrtare nuk respektohet), Koha.net 21-07-2011, <http://www.koha.net/arkiva/?page=1,13,63363>; Javni dokumenti nisu baš pristupačni (Dokumentet publike pak të qasshme) <http://gazetajnk.com/?cid=1%2C3%2C4516>

⁴⁷ Mišljenje novinara o slobodi izražavanja i medija (20. avgust 2013), Prishtinë/Priština. Učesnici: anonimni [Fokus grupa]

oglašavanje. Ovo probija poslovno-uredničku barijeru koja je neophodna medijima na Kosovu, a samim tim utiče i na slobodu medija na Kosovu.

Shodno tome, profesionalnost u medijskoj sferi na Kosovu je u velikoj meri ugrožena, što dodatno smanjuje podsticaje za profesionalce da im novinarstvo bude životni poziv. Svemu tome ne pomaže ni nedostatak kapaciteta NKM i SŠK da kontinuirano i studiozno regulišu i samoregulišu medijsku sferu na Kosovu, čime se omogućava opstanak novinarstva niskog kvaliteta i egzaktnosti. Uprkos tome, određeni mediji i dalje izvanredno obavljaju posao, što ukazuje da u medijskom sektoru postoji spremnost za razvoj kvalitetnog novinarstva. Ovu spremnost treba održivo negovati kroz stručno obrazovanje i mogućnost usavršavanja i adekvatnu podršku regulatornih tela.

Iako su, uprkos društveno-ekonomskim uslovima u proteklih deset godina, mediji na Kosovu u celini napredovali - sloboda medija i dalje je ugrožena, a mediji i novinari se suočavaju sa sistemskim izazovima. Konvergencija političkih i poslovnih interesa protiv nestranačkih medija ozbiljno utiče na sposobnost novinara da rade istinski samostalno, nameće autocenzuru i prisiljava čitave medijske kuće da zastupaju interese ove ili one strane. Borba protiv ovog fenomena zahteva strateški napor medija i onih koji ih podržavaju da razviju kapacitete i da bar podstaknu pravosuđe i druge institucije vladavine prava da deluju delotvornije.

PREPORUKE

1. Vlasnici i rukovodstvo medijskih kuća trebalo bi da izrade sistem odgovarajuće naknade i da svojim novinarima omoguće različite pogodnosti i kontinuirano usavršavanje. Preporučuju se partnerstva sa obrazovnim institucijama, razmena sa neprofitnim i/ili javnim međunarodnim medijima.
2. Vlasnici i rukovodstvo medijskih kuća trebalo bi da bolje razumeju svoju ciljnu publiku i interese, kako bi proširili svoj tematski portfolio i privukli više oglašivača.
3. KIP bi trebalo da ponudi programe usavršavanja za sudije i tužioce u vezi sa novim relevantnim medijskim zakonodavstvom, najboljim primerima iz prakse i primenom.
4. Obrazovni programi za pravnike treba da sadrže module koji akcenat stavljaju na primenu medijskih zakona.
5. Vlada bi trebalo da pokrene razmatranje glavnih pitanja koja se odnose na primenu Zakona o uvidu u javna dokumenta i da predloži izmene i dopune zakona ili postupke za poboljšanje lanca primene.
6. Organizacije građanskog društva i međunarodni akteri trebalo bi da se javno zalažu i izvrše pritisak na institucije da intenzivnije procesuiraju zločine protiv novinara i slobode govora.

Pored toga, lokalne institucije treba da uspostave blisku saradnju sa medijima, kako bi se obezbedila pravovremena i organizovana podrška u slučaju nasilja, zastrašivanja ili pretnji.

7. Udruženja novinara treba da teže potpunom ostvarenju svojih zakonskih dužnosti. Članovi ovih udruženja treba da od izabranog osoblja zahtevaju odgovornost i transparentnost i ostvaruju svoje pravo da, kad je to potrebno, usmeravaju rad svojih udruženja u željenom pravcu.